

Párbeszédék Leucóval

Cesare Pavese (1947)

Fordította és bevezette: Biernaczky Szilárd

BEVEZETÉS

1950. augusztus 18. Ezen a napon kerülnek az utolsó sorok a zöld fedelű füzetbe, amelyen ez áll piros ceruzával felírva:

Il Mestiere / di / Vivere / di / Cesare / Pavese /

„A legtökéletesebben félt dolog is mindig bekövetkezik.

Leírom: oh Te, köszörülj. És aztán?

Elég egy kis merészség.

Minél határozottabb és pontosabb a fájdalom, annál inkább kapálódzik az életöszön, és felmerül az öngyilkosság gondolata.

Könnyűnek tűnik, rágondolni. Hiszen gyenge nők is elkövették.

Alázatosságot kíván, nem büszkeséget.

Az egész undort kelt bennem.

Ne szavakat. Egy gesztust. Nem írok többé.”

Alig kilenc nappal később – néhány kétségbeesett „gesztus”, levél, telefonhívás után – egy torinói szállodában, 42 éves korában, az egy éve elnyert jelentős irodalmi díjjal (Premio Strega) a háta mögött, egy marék pirulától örökre elszázik Cesare Pavese, a 20. század második harmadának Elio Vittorini mellett méltán legkiemelkedőbb olasz írója.

Az emberileg csonkán maradt, az alkotói fejlődés szempontjából azonban az utolsó regény, *A hold és a máglyák* művészi teljességével lezárt életút irodalmi szenzációvá lett, a kortársak tehetetlenül álltak a látszólag érthetetlen „esemény”, az egyéni életpálya „balszerencséiből”, a különféle személyiségzavarokból szövődött és végül öngyilkosságba torkolló emberi dráma előtt. Ekkor kezdődött a Pavese-mítosz megfejtési kísérleteinek napjainkig húzódozó folyamata.

Az irodalmi érdeklődés középpontjába került alkotó utóéletének jelentős fordulópontja 1952 karácsonya. Ekkor adta közre az Einaudi könyvkiadó – néhány még élő személyt érintő megjegyzés, ill. túlzottan intim sor kihagyásával – az *Il mestiere di vivere* (Az „élni” mestersége) című életrajzi naplót, amely – kritikusi szerint – hideg zuhanyként zúdult az olvasókra. Sok száz feljegyzésében az önmegismerés nyers kegyetlenségével tárulnak fel a korábban neorealistaként számon tartott Pavese vég nélküli belső vívódásai, sajátos írói elképzelései, a mítoszok iránti vonzalma, az emberi élet ciklikusságáról vallott fájdalmas poétikus nézetei.

Az utóbb Alberto Moravia által dekandensnek minősített olasz író mindemellett belépett a világirodalomba. Népszerűsége, olvasottsága máig sem csökkent. Jellemző módon regényeinek legnagyobb része magyar nyelven is megjelent. Széles körű nemzetközi ismertségét mutatja, hogy például egyik regénye (*Barát-nők*, magyarul: Magvető, 1980) alapján alakították ki a *Szex és New York* című tévésorozat szereplőgárdáját (a négy színésznő karakterét). A harmincas években, mivel egy tüntetésen részt vett, néhány hónapot az isten háta mögötti Brancaleone

Calabrobán, egy kényszertáborban élt meg, ahová a Mussolini-rezsim száműzte, életre szóló lelki sebeket okozva számára (menyasszonya távollétében egy másik férfihez ment feleségül). Mindemellett hosszú éveken át szerkesztette a rangos torinói kiadó, az Einaudi nevezetes Viola sorozatát, amelyben a gondolkodásának és műveinek is forrásául szolgáló klasszikus etnológiai művek (pl. James George Frazer a primitív népek mágiáját taglaló *Aranyága*) kaptak helyet. Így az augusztusi tűzgyújtás Magyarországon is ismert rítusára épül már említett utolsó és talán legjobb regénye (*Hold és a máglyák*, magyarul: 1971, ford. Lontay László), miközben megkapta a legrangosabb olasz irodalmi díjat, a Premio Stregát az előző évben megjelent és *La bella estate* (*A szép nyár*, 1949) összefoglaló címmel megjelent három kisregényéért.

Mítoszok iránti vonzalma egyik legkülönösebb kötetében is könnyen nyomon követhető. A *Dialoghi con Leucò* (Párbeszédék Leucóval) nem más, mint huszonhét olyan néhány oldalnyi terjedelmű párbeszéd, amely fikatív vagy ismert antik szereplők között zajlik. Az ókori görög mitológia világát életre hívó kis remekművekben ugyanakkor lépten-nyomon tetten érhetők azok az áthallások, amelyek részben Pavese saját korára, a második világháború előtti és utáni évek összezavarodott olasz társadalmára, részben Pavese belső emberi vívódásaira utalnak. Így óhatatlanul rá kell ébrednünk, hogy az istenek új nemzedékének újra meg újra felvonultatása a Mussolini-diktatúrát sejteti.

Nem feledkezhetünk meg utalni arra, hogy e párbeszédék a sajátos közéleti áthallások mellett (vagy akár ellenére) egyedülálló archaizálások: ezek elsősorban azokban a nagyon finoman megnyilvánuló stílustörekvésekben érhetők tetten, ami elsősorban a rövid mondatfűzésben nyilvánul meg, és amelyet sosem terhelnek hosszabb, összetett mondatok, alárendelések. Aki ismeri, mondjuk, Longosz csodálatos szerelmi történetét, a *Daphnis és Kloét* vagy Heliodorosz *Sorsüldözött szerelmesek* című igen korainak számító regényét, az azonnal ráismer erre az ókorban művelt, egyszerűségében is élénk, igen jól követhető stílusformára. Pavese párbeszédeit ugyanakkor egy olyanfajta ethosz is körülengi, amely alapvetően költői alkatából táplálkozik. És amely az életművében döntő többséget jelentő prózai munkájának nagyobb részét is valamilyen sajátos módon átlengeti... És amelynek megítélésünk szerint egyik fő forrása éppen az a mítoszokhoz való vonzódás, amelyről röviden már szóltunk.

E szövegeket fordítva az elmondottaknak megfelelően legfőbb törekvésünk az volt, hogy minél inkább hasonulva az eredetihez, megőrizzük az egyszerűségében is oly kecses mondatfűzések halovány színekben pompázó csodáját, másrészt valamiképpen (magunknak sem megmagyarázható módon) törekedjünk érzékelhetővé tenni a párbeszédék líraisággal átítatott közlésformáját.

Eddig a huszonhét darabból hétnek a magyarításával készültünk el. Itt ízelítőül négy darabot adunk közre közülük, méghozzá magyarázatokkal szolgálva az igen gazdagon alkalmazott ókori utalásokra (személyek, földrajzi helyek, jelenségek, mitológiai motívumok).

MAGYARÁZATOK

A Kiméra

Bellerophon (Bellerofonte) = Hippolous apja // *Hippolous* (Ippoloco) = egy íjverseny kihívója // *Sarpedon* (Sarpedonte) = Ippoloco fia // *Solimo* (Sòlimi) = kisázsiai nép, amelyik a Zeusznak tulajdonított, de Ares istentől származó fiától, Solimótól veszi

eredetét // *Glaucus* (Glauco) = egy istenné lett halász, Poszeidon, a tenger istene és egy nimfa gyermeke // *Sziszüphosz* (Sisifo) = a görög mitológia egy alakja, az egykori Efira (ma: Korinthosz) város alapítója, az ismert sziszifoszi legenda hőse // *Khimaira* / *Kiméra* (Chimera) = nemcsak a görög, de a római és etruszk mitológiában is szerepet játszó mitikus szörny // *Amazonok* = legendás női harcosok az ókorban // *Lídia és Frígia* = ókori történelmi régiók, vaskorszakbeli királyságok, ma Törökországban // *Silenosz* (Sileno) = egy az erdők kisebb istenei közül, a kentaurok partnere // *Aracne* = fiatal lány, Lídia szülötte, Athénétől tanulta a művészetet, a római költészetben (Vergilius, Ovidius) is szerephez jutott // *Athéné* (Pallasz) = Zeusz gyermeke, a bölcsesség, az igazságos háború, a jog, az igazságosság, a művészetek, a kézművesség és a képzés istennője a görög mitológiában.

A vakok

Oidipusz (Edipo) = a vérfertőzésbe jutott, majd önmagát megvakító thébai görög király // *Teiresziasz* (Tiresia) = a vak jós, Héra büntetésből megvakította, Zeusz fájdalomdíjul látnöki képességeket kölcsönzött a számára // *Théba* (Tebe) = ókori görög város // *Asoposz* (Asopo) = régi görög város a peloponnészoszi félszigeten, négy folyó neve a régi Görögországban: istenük neve, Zeusz fia.

A lovak

Hermész (Ermete) = (a furfangos) az istenek hírnöke, a pásztorok, utazók, kereskedők, utak, súly- és hossz mértékek istene, az ékesszólás, az irodalom, az atlétika és a tolvajok védelmezője // *Kiron* (Chirone) = egy kentaur // *titánok* (titani) = a titánok vagy titaniszok Gaia és Uránosz tizenkét gyermeke, az istenek második nemzedéke // *Asclepiosz* (Asclepio) = hősalak, a gyógyítás istene, Apolló fia // *Hadesz* (Ade) = az alvilág a görög mitológiában // *Koronidész* (Coronide) = hercegisasszony, Flegias, a lapitik királyának lánya // *Messzesugárzó* (Radioso) = Zeusz // *Enodiosz* (Enodio) = a ktonikus Hermész megszólítása // *Didimosz* (Didimo) / *Peliosz* (Pelio) = helységnevek // *Larissza* (Larissa) = egy város és egyúttal egy nimfa neve // *Kronosz* (Crono) = az Olümposz előtti istennemzedék központi alakja, titán, a termékenység, az idő és a földművelés istene, Uranusz (az ég) és Gea vagy Gaia (a föld) fia // *thesszáliai istenek* = Thesszália a régi Görögország hagyományos vidéke, Achilles és Jason szülőházája, innen származnak a kentaurok és a lapitik, régi neve: Aelia, Homérosz is említi.

A virág

Erosz = a szerelem görög istene // *Tanatosz* (Thanatos) = a halál megtestesítője, kisebb istenalak a görög mitológiában // *Eurota* = egy folyó a Peloponnészoszi félszigeten, Dél-Görögországban // *Dafne* = Gea, a földistennő lánya és papja, Apolló szerelme, nimfa, legendájuk a lehetetlen szerelem jelképe // *Elino* = ? Eleno, trójai hős, a mitológia szerint lehetetlen kapcsolata támadt Cassandrával // *Aktaión* (Atteone) = Apolló fia, Ares és Aphrodite leszármazottja, akit Kiron kentaur nevelt fel // *Hüakinthosz* (Iacinto / Giacinto) = a mitológia szerint Spárta hercege, rendkívüli szépségű fiatalember, Apolló szerelme // *Khárisz(ok)* (Cariti) = a három grácia, a báj, kellem, jóság, kreativitás, termékenység istennői, Zeusz leányai, egyikük neve Kharisz, Homérosznál Hephaisztosz felesége // *Délosz* (Delo) = egy úszó sziget, Apolló mitológiai szülőhelye // *Amyclae* (Amicle) = egy önálló ógörög város(állam), utóbb Spárta része // *Aglaiá* = számos mitológiai alak neve, többek között a három grácia egyikének is az elnevezése // *Eurinome* = óceanida és titanida, a vízi rétek és legelők istennője // *Auxó* (vagy: Auso) = a virágzás istennője

PÁRBESZÉDEK

A KIMÉRA

A görög fiatalok szívesen mentek keletre becsületet szerezni maguknak és meghalni. Ilyenkor az ő virtuóz önbizalmuk hajózott a mesés szörnyűségekkel teli tengeren, amelyekkel nem mindenki volt képes szembeszállni. Haszontalan volna neveket említeni. Egyébként a Keresztések mindig többen voltak, mint heten. Arról a szomorúságról, amely a későbbi években vigasztalhatatlanná tette Kiméra gyilkosát, és unokaöccséről, Sarpedontéről, aki fiatalon meghalt Trója alatt, nem más tesz említést nekünk, több-kevesebb szóval, mint Homérosz az *Iliász* hatodik énekében.

(Ippoloco és Sarpedonte beszélget)

IPPOLOCO Ime itt vagy, te, fiú.

SARPEDONTE Láttam az apádat, Ippoloco. Nem akar tudni arról, hogy megtérjen. Járra szennyesen és nyakasan a vidéket, nem törődik az időjárás viszontagságaival, és nem mosakszik. Öreg és koldus, Ippoloco.

IPPOLOCO Mit mondanak róla a parasztok?

SARPEDONTE Aleio mezeje letarolt és kietlen, bácsi. Nincsenek ott csak nádasok és mocsarak. Xantóban, ahol kérdezősködtem felőle, nem látták napok óta.

IPPOLOCO És te mit mondasz róla?

SARPEDONTE Nem emlékszik sem ránk, sem a házakra. Amikor találkozik valakivel, Szolimoszról, Sziszifoszról, Glaukoszról és Kiméráról beszél neki. Amikor láttam őt, azt mondta nekem: „Te fiú, amikor én annyi éves lehettem, mint most te, már beugrottam a tengerbe.” De nem bántott egyetlen élő lelket sem. „Te fiú”, mondta nekem, „mértéktartó és irgalmas vagy, vess véget az életednek”.

IPPOLOCO Valóban így mormog és siránkozik?

SARPEDONTE Fenyegető és szörnyűséges dolgokról beszél. Hívogatja az isteneket, hogy méretessék meg magukat vele. Éjjel és nappal, csak megy tovább. De nem gyalázza, de nem is szánja a halottakat vagy az isteneket.

IPPOLOCO Glaukosz és Sziszifosz, azt mondtad?

SARPEDONTE Azt mondja, hogy megbüntették őket árulásért. Miért kellene arra várni, hogy megöregedjenek, aztán meg azon kapjuk őket, hogy szomorúak és esendők? „Bellerofonte”, mondja, „igaz és könyörületes volt, amíg csak vér folyt az ereiben. És hogy már öreg és egyedül van, éppen most hagyják el az istenek?”

IPPOLOCO Furcsa dolog, mindez meglep. Vádolni az isteneket azzal, hogy beavatkoznak minden ember életébe. De benne mi közös azokkal a halottakkal – ő mindig igaz volt?

SARPEDONTE Figyelj, Ippoloco. Én is megkérdeztem magamtól, látva ezeket az üres szemeket, ha beszéltem azzal a férfivel, aki egykor Bellerofonte volt. Valami megesett apáddal. Nem pusztán csak öreg. Nem pusztán csak szomorú és magányos. Apád számol a Kimérával.

IPPOLOCO Sarpedonte, te megőrültél?

SARPEDONTE Apád igazságtalansággal vádolja az isteneket, mert azt akarták, hogy megölje a Kimérát. „Attól a naptól kezdve”, ismétli, „hogy vörös lettem a szörny véréből, nincs többé igazi életem. Kerestem ellenfeleket, megszelídítettem az Amazonokat, legyilkoltam a Szolimokat, uralkodtam Liciben, és beültettem egy kertet – de mit jelent mindez? Hol van egy másik Kiméra? Hol van már a karok

ereje, amely megölte őt? Sziszifosz és Glaukosz, apám is fiatalok voltak és igazak – aztán mindketten megöregedtek, az istenek elárulták őket, hagyták őket elállatiasodni és meghalni. Aki egyszer szembeszállt a Kimérával, hogy lehet azt hagyni, hogy meghaljon?” Ezt mondja a te apád, akit egykor Bellerofonténak neveztek. IPPOLOCO Sziszifosztól kezdve, aki leláncolta a gyermek Tanatoszt, egészen Glaukoszig, aki élő emberekkel táplálta a lovakat, a mi törzsünk átlépte a határokat. De ezek régi emberek voltak, a szörnyek idejéből. A Kiméra volt az utolsó szörny, akit láttak. A mi földünk ma már igaz és könnyörületes.

SARPEDONTE Azt hiszed? Azt hiszed, hogy elég megölni őt? Apánknak – azt hiszem, hívhatom őt így – tudnia kellett ezt. Éppen ezért szomorú, mint egy isten – mint egy gyámoltalan és megőszült isten, és átvág vidékeken és mocsarakon, miközben szólongatja azokat a halottakat.

IPPOLOCO De mi hiányzik neki, vajon mi?

SARPEDONTE Hiányzik neki az a kar, amelyik megölte a Kimérát. Hiányzik neki Glaukosz és Sziszifosz döllyfe, pontosan most, amikor apáik elérkeztek a határra, a véghez. Az ő merészségük gyöttri őt. Tudja, hogy soha többé nem fog találkozni a sziklák között egy másik Kimérával. Hívja az isteneket, hogy mérkőzzenek meg vele.

IPPOLOCO Az ő fia vagyok, Sarpedonte, de nem értem ezeket a dolgokat. Az immár könnyörületesé tett földön nyugalomban kellene megöregedni. Valamilyen fiatalban, egy gyerekben, mint amilyen te vagy, Sarpedonte, érzem a vér todulását. De csakis egy fiatalban. És csak ilyen tiszteletre méltó okoknál fogva. És ne fordulj az istenek ellen.

SARPEDONTE De ő tudja, mit jelent fiatalnak és mit jelent öregnek lenni. Megélt más napokat is. Látta az isteneket, aminthogy mi is látjuk őket. Rettenetes dolgokat mesél.

IPPOLOCO Móddobban állt meghallgatni őt?

SARPEDONTE Oh, Ippoloco, ki ne akarná meghallgatni őt? Bellerofonte olyan dolgokat látott, amelyek nem esnek meg túl gyakorta.

IPPOLOCO Tudom, Sarpedonte, jól tudom, de ez a világ elmúlt. Amikor gyerek voltam, elmesélte azokat nekem is.

SARPEDONTE Csakhogy akkor még nem beszélt a halottakkal. Abban az időben mesék voltak. Ma azonban a sorsok, amelyek, figyelj csak, érintik a tiédet is.

IPPOLOCO És mit mesél még?

SARPEDONTE Olyan tényekről, amelyekről tudsz. De nem tudsz arról a közömösségről, arról az üres tekintetről, mint amikor valaki nincs többé, de mindenről tud. Lidia és Frigia története ez, régi történetek, igazság és kegyelem nélkül. Ismered Silenosz történetét, aki egy isteni beugratás nyomán szenvedett vereséget a Celene hegyén, aztán az megölte, szétdarabolva, amint hogy a mészáros vágja le a kecskét? A barlangból most egy patak tör fel, mintha a vére volna. Vagy a megkövült, sziklává változtatott anyag történetét, aki egyfolytában sír, mert egy istennőnek úgy tetszett, hogy megölje a gyermekeit, egyiket a másik után, lenyilazva azokat? Vagy Aracne történetét, akit Athéné gyűlölete megriasztott, és békává változott? Olyan dolgok ezek, amelyek bizony megestek. Az istenek tették mindezeket.

IPPOLOCO Jól van. De mit számít? Nem segít, ha rágondolunk. E sorsokból nem maradt semmi.

SARPEDONTE Megmarad a patak, a szikla, a borzalom. Megmaradnak az álmok. Bellerofonte nem tud egyetlen lépést sem tenni anélkül, hogy ne botoljon egy holttestbe, egy gyűlölségbe, egy tócsa vérbe, azokból az időkből, amikor mindez

megegett, és még nem voltak álmok. Azokban az időkben karja ránehezedett a világra, és gyilkolt.

IPPOLOCO Ő is kegyetlen volt tehát.

SARPEDONTE Igaz volt, és könyörületes. Megölte Kimérát. És most, hogy már öreg és fáradt, elhagyják az istenek.

IPPOLOCO Ezért járja a vidékeket?

SARPEDONTE Glaukosz és Sziszifosz fiacskája ő. Féli az istenek szeszélyét és kegyetlenségét. Úgy érzi, hogy elállatiasodik, és nem akar meghalni. „Te, fiú”, mondja nekem, „ez rossz tréfa és árusítás: előbb megkapsz mindent erőt, aztán felháborodnak, ha te már kevésbé vagy férfi. Ha élni akarsz, hagyj fel azzal, hogy élsz...”

IPPOLOCO És miért nem lesz öngyilkos, ő, aki tud mindezekről a dolgokról?

SARPEDONTE Senki sem lesz öngyilkos. A halál a végzet. Nem lehet, hogy ezt kívánod neki, Ippoloco.

A VAKOK

Nem lehet szólni Théba esetéről anélkül, hogy ne lenne benne a vak jövődömondó, Tiresia. Ugyanis kevéssel e párbeszéd után kezdődnek az Edipóval bekövetkező balszerencsés események – ami azt jelenti, hogy kinyílik a szeme, és őneki magának hasad meg a szíve a borzalomtól.

(Edipo és Tiresia beszélget)

EDIPO Öreg Tiresia, azt kell hinnem, hogy itt Thébában beszélgetünk, ahol megvakítottak téged az istenek irigységük okán?

TIRESIA Ha igaz, hogy minden tőlük jön, akkor ezt kell elhinned.

EDIPO Mit mondasz?

TIRESIA Azt, hogy túl sok szó esik az istenekről. Vaknak lenni nem nagyobb nyomorúság, mint élőnek lenni. Mindig megláttam azokat az eseményeket, amelyek a maguk idején bekövetkeztek, ahol és amikor be kellett, hogy következzenek.

EDIPO De akkor mit tesznek az istenek?

TIRESIA A világ idősebb náluk. Már megtöltötte a teret, és vérzett, és örvendett, egyetlen isten volt – az idő még nem született meg. Ugyanezek a dolgok uralkodtak akkor. Megestek dolgok – ma az istenek útján minden adott, a szavak, a hamis remény, a fenyegető előjel. De az istenek kellemetlenségeket is okozhatnak, közelebb hozzák vagy eltávolítják a dolgokat. Ne nyújtsd a kezéd utánuk, és ne változtasd meg azokat. Az istenek túlságosan későn érkeztek.

EDIPO Éppen te, az istenek szolgája, mondod ezt?

TIRESIA Ha nem tudnám legalább ezt, nem lehetnék az istenek szolgája. Vegyél egy fiút, aki megfürdik az Asoposzbán. Nyári reggel van. A fiú kilép a vízből, boldogan visszatér, lebukik, és újra lebukik. Rosszul lesz, és vízbe fullad. Hogyan kerülnek bele ebbe az istenek? Az isteneknek kell tulajdonítanunk a halálát, avagy az örömteli élvezetnek? Sem az egyiknek, sem a másiknak. Megegett valami – amely nem jó és nem rossz, csak valami, aminek nincs neve –, aztán az istenek nevet adnak neki.

EDIPO És nevet adni, megmagyarázni a dolgokat, úgy tűnik neked, hogy kevés, Tiresia?

TIRESIA Fiatal vagy még, Edipo, és amint az istenek, akik szintén fiatalok, te magad világítod meg a dolgokat, és néven nevezed azokat. Nem tudod még, hogy

a föld alatt szikla van, és a legkékebb ég a legüresebb. Annak, mint nekem, aki nem láthat, ezek a dolgok csupán egy beleütközést jelentenek, nem más.

EDIPO De csak megélted, hogy érintkeztél az istenekkel. Az évszakok, az élvezetek, az emberi nyomorúságok minduntalan elfoglaltságot adnak neked. Többet beszélnek rólad, mintha mese lennél, annyit, mintha isten volnál. Valami nagyon furcsa, nagyon szokatlan mese, aminek kell, hogy értelme legyen – olyasmi, mint ami a felhőknek van az égben.

TIRESIA Sok mindent megélttem. Többet megélttem, mint mindazokat a történeteket, amelyet meghallgatok, és úgy tűnnek, hogy az enyéme. Milyen értelmet adsz a felhőknek az égben?

EDIPO Jelenlétet az ürességen belül...

TIRESIA De melyik az a felhő, amelyik úgy hiszed, hogy értelemmel bírna?

EDIPO Mindig az voltál, ami vagy, öreg Tiresia?

TIRESIA Ah, értelek már. A kígyók története. Amikor asszony voltam hét éven át. Nosza, mit találsz ebben a történetben?

EDIPO Veled esett meg, és te tudod azt. De valamely isten nélkül ezek a dolgok nem esnek meg.

TIRESIA Azt hiszed? Minden megeshet a földön. Nincs benne semmi szokatlan. Abban az időben a nemiség utálatával találtam magam szemben – úgy tűnt számomra, hogy a szellem, az egészség, a jellemem nem gyengült meg. Amikor megláttam két kígyót élvezni és egymást harapdálni egy halomban, nem tudtam visszatartani a megvetésemet: bottal vertem szét őket. Kicsivel később asszony lettem – és a büszkeségem évekre kénytelen volt sérelmet szenvedni. A világ dolgait a szikla adja, Edipo.

EDIPO De valóban olyan gyáva a női nem?

TIRESIA Egyáltalán nem. Nincsenek gyáva dolgok, hacsak az istenek miatt nem. Léteznek kényelmetlenségek, utálatok, hamis remények, amelyek, érintkezve a sziklával, széteszlanak. Ekkor a szikla volt a nemiség ereje, mindenütt jelenvalósága és mindenben jelenlévősége minden formában és változásban. Férfitől asszonyig, és vissza (hét év után ismét megláttam két kígyót). Az pedig, hogy nem akartam elfogadni a dolgok szellemét, késztetett engem erőszakra vagy bujaságra, és én, méltatlan férfi és megalázott asszony, megszabadultam láncaimtól, mint egy asszony, és undorító voltam, mint egy férfi, és ismertem már a nemiség minden dolgát, elérve arra pontra, hogy a férfi férfiakat keres, az asszony pedig asszonyokat.

EDIPO Láthatod tehát, hogy egy isten is megtaníthat valamire.

TIRESIA Nincs isten nemiség nélkül. A szikla létezik, azt mondom neked. Minden isten vadállat, de a kígyó minden istenek között a legősibb. Amikor elrejtőzik a földben, íme, a nemiség képe. Benne az élet és a halál. Melyik isten képes megtestesíteni és megértetni azt ennyire?

EDIPO Hát te magad. Azt mondtam.

TIRESIA Tiresia öreg, és nem isten. Amikor fiatal volt, tudatlan volt. A nemiség kétértelmű, és mindig felemás. Valaminek a fele, amely egésznek tűnik. A férfi eljut odáig, hogy megtestesítse önmagát, hogy belül éljen, mint egy jó úszó a vízben, de közben megöregedett, megérintette a sziklát. Végül egy idea, egy hamis remény marad számára: hogy a másik nem megcsömörlötten lép ki belőle. Nos, ne hidd el: tudom, hogy mindenki számára hiábavaló fáradság.

EDIPO Nehéz megcáfolni azt, amit mondasz. Nemhiába a te történeted a kígyókkal kezdődik. De kezdődik a nemiség utálatával és kényelmetlenségével is. És mit mondanál te egy olyan érdemes férfinek, aki megesküdne, hogy nem ismeri az utálatot?

TIRESIA Aki nem érdemes férfi, hanem még gyerek.

EDIPO Nekem is, Tiresia, voltak találkozásaim, Théba utcáin. Az egyik ilyen találkozás során szó esett a férfiről – a gyermekkortól a halálig –, a sziklát mi is érintettük. Attól a naptól kezdve, hogy férj voltam és apa, Théba királya. Nincs semmi kétértelmű és hiábavaló napjaimban.

TIRESIA Nem te vagy az egyetlen, Edipo, aki hisz ebben. De a szikla nem érintkezik a szavakkal. Hogy az istenek védelmeznek téged. Én is beszélek hozzád, és öreg vagyok. Csak a vak ismeri a sötétséget. Úgy tűnik nekem, mintha az időn kívül élnék, mintha örökké élnék, és nem hiszek többé a napokban. De bennem is van valami, ami örvend, és ami vérzik.

EDIPO Azt mondtad, hogy ez a valami egy isten volt. Miért, jó Tiresia, nem próbálsz imádkozni érte?

TIRESIA Mindannyian könyörgünk valamely istenhez, de az, ami megesik, annak nincs neve. A nyári reggel vízbe fulladt fiú, mit tud ő az istenekről? Mi kellene neki ahhoz, hogy imádkozzon? Az élet minden napján ott egy kövér kígyó, és elrejtőzik, és nézelődik. Sosem kérdezted meg tőlem, Edipo, a boldogtalanok, amikor megöregszenek, miért vakulnak meg?

EDIPO Könyörgöm az istenekhez, hogy ez velem ne essék meg.

A LOVAK

Ermetéről, az élet és a halál, a nemiség és a szellem, a titánok és az olimposzi istenek között álló kettős természetű istenről nem volna értelme beszélni. De hogy mit jelent ez, Asclepiosz maga kilépett az állatias isteni metamorfózisok világából, megéri a fáradságot, hogy szóljunk róla.

(A ktonikus Ermete és a kentaur Chirone beszélget)

ERMETE Az Isten arra kér, hogy neveld fel ezt a fiúgyermeket, Chirone. Már tudsz a szép Koronidész haláláról. Az Isten a saját halhatatlan kezeivel ragadta ki a lángokból és az anyja öléből őt. Odahívtak engem a szomorú emberi testhez, amely már elégett – a haja ellobbant, mint a búzaszalma. De az árnya nem várt meg engem. Egy ugrással a tüskés szederbokorból a Hádeszbe tűnt.

CHIRONE A kancacsikó megtért a túlvilágra.

ERMETE Így gondolom. De a lángok és a ti sörényetek nagyon hasonlítanak. Nem győződtem meg róla időben. A gyermeket kellett megragadnom, hogy kihozzam onnan.

CHIRONE Kicsi gyermek, jobb lett volna, ha a tűzben maradsz. Nem tudsz te semmit anyádról, hacsak nem a szomorú emberi formáról. Te egy elhomályosult, de kegyetlen fény gyermekecskéje vagy, és egy véres és szorongásos árnyú, romlott húsú, sóhajokkal és lázakkal teli világban kell majd élned – mindezt a Messze-sugárzótól kaptad. Ugyanaz a fény, amely megteremtett, tűvé fogja tenni a kibékíthetetlen világot, és mindenütt megmutatja majd neked a szomorúságot, a szerencsétlenséget, a dolgok hitványságát. A kígyók örködnek majd feletted.

ERMETE Valóban, a tegnapi világ elmúlt, ha még a kígyók is a Fényre jöttek. De mondd, tudod, miért halt meg.

CHIRONE Enodiosz, sosem látjuk többé szökellni boldogan Didimosztól Pálioszig a nádasok és a szirtek között. Legyen ez elég. A szavak véresek.

ERMETE Chirone, elhíheted nekem, amikor azt mondom, hogy úgy síratom, mint

ahogy ti siratjátok őt. De esküszöm neked, nem tudom, az Isten miért ölte meg őt. Az én Larisszámban barlangokban és erdőkben megesett állati találkozásokról folyik a szóbeszéd...

CHIRONE Mit akarsz ezzel mondani? Azt, hogy állatiak vagyunk. Pontosan te, Enodiosz, aki Larisszában a bika heréje voltál, és az idők kezdetén összekapcsolódtál a mocsár sarában mindazzal, ami véres és formátlan volt a világban, valóban te lennél meglepve?

ERMETE Távol vannak már azok az idők, Chirone, és most a föld alatt vagy keresztutakon élek. Gyakorta látlak titeket, jöttök a hegyekből, mint keményfejűek, átugorjátok a pocsolyákat és a vízmosságokat, nyomotokba eredek, hívlak benneteket játszani. Értem, hogy patáitok vannak, értem a természeteteket, de nem mindig vagytok ilyenek. A karod és az emberi melled, hogy mondjak valamit, a széles emberi mosolyotok, és hogy megölték őt meg a szerelmet az Istennel, a társnők, akik most siratják – különféle dolgok. A te anyád is, ha nem tévedek, tetszett egy istennek.

CHIRONE Más idők voltak, valóban. Az öreg isten, hogy szeretkezhessen vele, csődörré változtatta magát. A hegy csúcsán.

ERMETE Akkor tehát mondd meg nekem, a szép Koronidesz miért volt oly aszszony, hogy sétálgatott a szőlőkben, hogy olyannyira játszott a Messzesugárázóval, aki aztán megölte őt, és elégette a testét?

CHIRONE Enodiosz, a te Larisszából hányszor láttad szeles éjszakák után az Olimposz hegyét az égre felrajzolódni?

ERMETE Nemcsak látom, de néha én is felszállok.

CHIRONE Egykor mi is vágóztunk odafent hegyoldalról hegyoldalra.

ERMETE Nos, meg kellene térnünk.

CHIRONE Barátom, Koronidész tért meg.

ERMETE Mit akarsz ezzel mondani?

CHIRONE Azt akarom mondani, hogy ő a halott. Itt vannak nekünk a gazdák. Nincsenek többé olyan gazdák, mint Kronosz, az öreg, vagy az ősapja, vagy mi magunk azokban a napokban, amikor megesett, hogy magunkra gondoltunk, és a vidámságunk nem ismert határokat, és ugrándoztunk a dolgok mint dolgok között úgy, ahogy voltak. Abban az időben az állat és a mocsár volt az emberek és az istenek találkozásának a földje. A hegy, a ló, a növények, a felhő, a hegyi patak – mind ott voltunk a nap alatt. Ki tudott meghalni abban az időben? Mi lett volna álatias, ha az állat bennünk volt mint az isten?

ERMETE Neked lányaid vannak, Chirone, asszonyok és kancacsikók tetszésed szerint. Miért panaszkodsz? Itt van nektek a hegy, itt a síkság, az évszakok. Nem hiányzik nektek, hogy örömtöket leljétek bennük, az emberi lakhelyek, a kunyhók és a falvak, a völgyek aljában, és az istállók, a tűzhelyek, ahol a szomorú halandók meséket mondanak rólatok, mindig készen arra, hogy vendégül lássanak benneteket. Nem úgy tűnik, a világ jobb, hogy azt az új gazdák tartják a kezükben?

CHIRONE Te közülük való vagy, és őket véded. Te, aki egy nap még here(zacskó) és szenvedély voltál, mára a véres árnyakat vezeted a föld alá. Mik a halandók, ha nem idő előtti árnyak? De élvezettel gondolok arra, hogy e csöppnyi gyermek anyja egymagában ugrándozott: ha mást nem, megtalálta önmagát a halálában.

ERMETE Most már értem, miért halt meg, ő, aki felment a hegyek lejtőire, és aszszony volt, és szerette az Isten őt a maga szerelmével, olyannyira, hogy abból lett e fiúgyermek. Te azt mondod, hogy az Isten kegyetlen volt. De mondanád azt, hogy ő, Koronidész az, aki maga mögött hagyta a hegyoldalon állati vágyát, alaktalan véres dühét, hogy e fiút megteremtse?

CHIRONE Biztos, hogy nem. És ezzel?

ERMETE Az új tesszáliai istenek sokat kacagnak, csak egyetlen dolgon nem tudnak nevetni: hidd el nekem, hogy láttam a végzetet. Minden alkalommal, amikor a káosz kiárad a fény felé, az ő fényük felé, kénytelenek döfni és pusztítani és újratemteni. Ezért halt meg Koronidész.

CHIRONE De nem tudják őt újra teremteni. Tehát igazam volt, hogy az Olimposz a halál.

ERMETE Nos, a Messzesugárzó megszerette őt. Elsirathatta volna, ha nem lett volna egy isten. E kicsi gyermeket nemzette vele. Örömmel bízom őt rád. Jól tudod, hogy te vagy képes csak igazi embert faragni belőle.

CHIRONE Mondtam már neked, hogy a sors, ami rá vár, az, ami a halandókat sújtja. Asclepiosz lesz ő, a testek ura, isten-ember. Romlott hús és sóhajok között fog élni. Neki kell őriznie az embereket, hogy el ne meneküljenek a sorsuk elől, és lekéssék, akár egy éjszakával vagy egy perccel is, a haldoklásukat. Élet és halál között fog járkalni e csöppnyi gyermek, amint te is, aki bika herezacskója voltál, és már nem vagy más, mint az árnyak vezetője. Ez az a sors, amelyet az olimposziak fabrikáltak az élőknek a földön.

ERMETE Nem lesz jobb a halandóknak így végezni, mint az ősi átok nyomán belekerülni az állatokba, a fádba, marhává változni, ami bőg, vagy kígyóvá, ami siklik, örök kővé, forrássá, ami sír?

CHIRONE Amíg az Olimposz lesz az ég, biztosan. De ezek a dolgok elmúlnak.

A VIRÁG

Hogy az az édes-kegyetlen tény, miszerint nem sikerülhet kiábrándulni egy olyan tavaszi istenből, mint a szép Apolló, a Fényes, akinek a leopardiánus Eros és Tanatos segítségére lehet, napnál világosabb bizonyosság.

(Eros és Tanatos beszélget)

EROS Te elvártad volna ezt a tényt, Tanatos.

TANATOS Mindent elvárok egy olimposzitól. De hogy bevégzi e világban, azt nem.

EROS Szerencsére a halandók szerencsétlenségnek fogják azt mondani.

TANATOS Nem az első és nem is az utolsó alkalom lesz.

EROS Közben lacinto meghalt. A nővérei már siratják. A vérével befröcskölt haszontalan virág telehinti immár Eurota minden völgyét. És a tavaszt, Tanatosz, a fiú már nem látja meg.

TANATOS Hová juthat egy halhatatlan, mindig e virágok vallanak róla. De más alkalommal, legalább, volt valami elszökés, valami kifogás, valami vétség. Ellenkeztek az istennel, vagy szentségtörést követtek el. Így esett meg ez Dafnéval, Elinóval, Atteonéval. Lacinto ellenben nem volt több, mint egy fiú. Élte napjait, imádva az ő urát. Játszott vele, ahogy játszani lehet egy kisfiúval. Megrázkódott és megdöbbsent. Te, Eros, tudod azt.

EROS Már a halandók is azt mondják, hogy szerencsétlenség volt. Senki sem gondol arra, hogy a Messzesugárzó nem szokta elvéteni a csapásait.

TANATOS Csak haragos mosolyánál voltam jelen, amellyel követte a diszkosz repülését, és nézte, ahogyan leesik. Felhajtotta a magasba a nap irányába, lacinto felemelte a szemét és a karját, és várta elkáprázva. A homlokára zuhant. Miért mindez, Eros? Te biztosan tudod azt.

EROS Mit mondhatnék neked, Tanatos? Nem tudok meghatódni egy szeszélytől. És te is tudod, amikor egy isten halandóhoz közelít, akkor mindig valami kegyetlen dolog következik. Te magad beszéltél Dafnéről és Atteonéről.

TANATOS Mi volt tehát, ezúttal?

EROS Mondtam neked, egy szeszély. A Messzesugárzó játszani akart. Leereszkedett az emberek közé, és meglátta lacintót. Hat napig Amicléban lakott, hat nap, hogy kicserélte lacintónak a szívét, és megújította a földet. Aztán amikor az úrnak arra támadt kedve, hogy továbbálljon, látta lacintót megriadni. Akkor aztán a diszkosz a szeme közé zuhant...

TANATOS Ki tudja... A Messzesugárzó talán nem akarta, hogy sírjon.

EROS Nem. Hogy valaki sírhatna, a Messzesugárzó azt nem tudja. Azt csak mi tudjuk, a többiek, istenek és démoni gyermekek, akik már életben voltunk akkor, amikor az Olimposz még nem volt több, mint egy csupasz hegy. Sok mindent megéltünk, láttuk sírni a hegyeket és a köveket. Az úr, az más. Számára hat nap és valakinek a léte nem jelent semmit. Senki sem tudta mindazt, amit lacinto.

TANATOS Azt hiszed, hogy lacinto megértette mindeme dolgokat? Lehetett más az úr az ő számára, mint valami modell, nagyobb társ, megbízható és imádott báty? Csak azt láttam, amikor a kezét a torkára tette – nem látszott más az arcán, mint bizalom és ámulat. Lacinto nem tudta, ki lehet a Szétsugárzó.

EROS Minden megeshet, Tanatos. Megeshet az is, hogy lacinto nem tudott Elinóról és Dafnéről. Hol végződik a rémület, és hol kezdődik a hit, nehéz megmondani. De biztosan eltöltött hat sóvárgó szenvedéllyel teli napot.

TANATOS Szerinted mi eshetett meg a szívében?

EROS Az, ami megeshet minden fiatalnál. De ezúttal a gondolatok és a cselekedetek tárgya kivételes volt eme fiú számára. A versenytéren, a szobákban, az Eurota vízei mentén beszélt a vendéggel, elkísérte és meghallgatta őt. Meghallgatta Delo, Delfi, Tifone, Tessaglia vagy Iperborei falu történetét. Az isten beszélt mosolyogva, nyugodtan, mint a vándor, akit halottnak hittek, aztán meg tapasztalatokkal megrakodva visszatért. Ami viszont biztos, az úr nem beszélt az Olimposzról, halhatatlan társairól, az isteni dolgokról. Önmagáról beszélt, a nővéréről, a Karitokról, mintha egy csodálatos és jól ismert család életéről beszélt volna. Néhányszor meghallgattak együtt egy éjszakára vendégül látott kóbor költőt.

TANATOS Semmi rossz mindebben.

EROS Semmi rossz, sőt, buzdító szavak voltak. Lacinto megtanulhatta, hogy a delosi isten azokkal az elmondhatatlan szemekkel és higgadt beszédmóddal sok mindent megélt, és sok minden olyanról értekezett már a világban, amely egy nap őt is megérintette volna. A vendég róla beszélt, a sorsáról. Amiclé eltépett élete ugyanis átlátható és jól ismert volt a számára. Terveket gyártott. Lacintóval mint vele egyenlő és egykorú fiúval beszélt, és Aglaia, Eurinome, Auxó – távoli és mosolyteli nők, fiatal nők, akik egykor titokzatos intimitásban éltek a vendéggel –, nevüket olyan nyugodt nemtörődömséggel, oly hanyag modorban mondta ki, hogy az lacintónak megborzongatta a szívét. Íme, a fiú helyzete. A vendég jelenlétében minden könnyű és átlátható volt. Lacintónak pedig úgy tűnt, hogy már mindent tud.

TANATOS Ismertem más halandókat is. Tapasztaltabbakat, okosabbakat, erősebbeket, mint lacinto. Mindegyiküket az a rögeszme pusztította el, hogy ők már mindent tudnak.

EROS Kedvesem, lacintóban nem volt több, mint remény, reszkető remény, hogy hasonlíthat a vendégre. A Messzesugárzó sem fogta fel azt a bámulatot, amelyet azokból a szemekből kiolvasott – elég volt neki, hogy felszítsa azt –, akkor ő már

e szemekben és hajfürtökben azt a fonnyadt virágot pillantotta meg, amely aztán lacinto sorsa lett. Nem gondolt ő sem a szavakkal, sem a könnyekkel. Csak egy virágot látott. E virágnak pedig őhöz képest méltónak lennie – csodálatosnak és keresetlennek, mint amilyen a Karitik emléke. És nyugodt nemtörődőséggel megalkotta ezt a virágot.

TANATOS Kegyetlen valamik vagyunk, mi, halhatatlanok. Kérem magamtól, az olimposziak meddig lesznek a végzet urai. Mindeme merészségük akár elpusztíthatja őket magukat is.

EROS Ki tudná azt megmondani? A Káosz idejétől fogva nem láttunk mást, mint vért. Emberek, szörnyek és istenek véré. Minden vérral kezdődik és múlik el. Miként gondolhatnád, hogy bármi másképpen is megszülethet?

TANATOS Aki megszületik, annak meg is kell halnia, tudják ezt az emberek is. Nem tudják viszont az olimposziak. Elszomorított ez. Ők folytatódnak egy olyan világban, amelyik elmúlik. Nem léteznek: vannak. Valamennyi szeszélyük újabb végzetes törvény. Hogy kifejezést adjanak egy virágnak, elpusztítanak egy embert.

EROS Igen.

TANATOS De nem akarjuk számba venni azt a sokféle gondolatot, amellyel lacinto szembe találta magát? A szorongással teli remény, amely a halála volt, az volt egyben a születése is. Egy öntudatlan, magába mélyedt, gyermekségétől eltompult fiatal volt, Amicle, egy szerény föld szerény királyának a fiacskája – vajon mi lett volna belőle a delosi vendég nélkül?

TANATOS Egy férfi a férfiak között, Eros.

EROS Tudom. És azt is tudom, hogy senki sem kerülheti el a sorsát. De nem szokásom ellágyulni egy szeszélyes tett miatt. Lacinto hat napot élt egy fény árnyékában. Nem hiányzott számára a tökéletes örömből a gyors és keserű vég sem. Ez az, amit az olimposziak és a halhatatlanok nem ismernek. Mi mást akarnál, Tanatos, a számára?

TANATOS Hogy a Messzesugárzó megsirassa őt, mint mi.

EROS Túl sokat kérsz, Tanatos.

BIBLIOGRÁFIA

ALZIATOR, Francesco, *Pavese e l'etnologia*, Lares, XXXII, 1966/3–4, 111–118.

BARBERI SQUAROTTI, Giorgio, *Pavese o la fuga nella metafora*, Sigma, 1964/3–4, 165–189.

BIERNACZKY Szilárd, *Pavese az újabb olasz kritika tükrében*, Filológiai Közlöny, XVII, 1971/3–4, 507–514.

BIERNACZKY Szilárd, Az írói módszer és forrásai. Előmunkálatok Cesare Pavese műveinek komplex elemzéséhez, Filológiai Közlöny, XX, 1974/ 1–2, 93–113.

BIERNACZKY Szilárd, *Cesare Pavese's Folklorism*, Acta Ethnographica, 1976/3–4, 275–295. (Kisebbs módosításoktól eltekintve azonos: *Mítosz, folklór, etnológia, irodalom – Pavese folklorizmusa mint művei szemiotikai rendszerének tengelye = A társadalom jelei*, Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 21–39.)

BIERNACZKY Szilárd, *Pavese mítosza*, Studia Nova – Új tanulmányok, 1994/2, 175–186.

BIERNACZKY Szilárd, *Pavese írói forrásai: az amerikai irodalom, a száműzetés, az etnológia és a személyes dráma = Cesare Pavese és Elio Vittorini – Életpályák célkeresztben*, szerk. DÁVID Kinga és MADARÁSZ Klára, Szegedi Tudományegyetem,

Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Szeged, 2011, 120–131.

COCCHIARA, Giuseppe, *Az örök vadember*, Gondolat, Budapest, 1965, 299–326. (Pavesével, illetve Calvinóval foglalkozó rész: 319–326.)

CORSINI, Eugenio, *Orfeo senza Euridice: i „Dialoghi con Leucò” e il classicismo di Pavese*, Sigma, 1964/3–4., 121–147.

JESI, Furio, *Cesare Pavese = Letteratura e mito*, Einaudi, Torino, 1968, 129–176.

PAVESE, Cesare, *Opere di –*, Torino, Einaudi, 1968, 1–16. kötet.

PREMUDA, Maria Luisa, *I dialoghi con Leucò e il realismo simbolico di Pavese*, Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa, Vol. II., 1957, 221–249.

KOPÓCS TIBOR, Szüzek jámbor lázadása, 1972, tus, tollrajz, papír, 32x25 cm

